

15

SEPTEMBRE
2012

ORIENT MITJÀ: la qüestió de la seguretat alimentària

Oleguer Sarsanedas entrevista **Eckart Woertz**, investigador sènior associat, CIDOB

Al 2007 i al 2008 el preu dels aliments al món va fer una pujada espectacular, va crear una crisi global i va provocar inestabilitat econòmica i política i malestar social sobretot en països pobres, però també desenvolupats. Els disturbis van ser titular de portada, però les causes sistèmiques de l'augment mundial del preu dels aliments continua sent un tema de debat. Després d'assolir la seva cota més alta el segon trimestre de 2008, els preus van baixar, van remuntar després durant 2009 i 2010 i van recuperar el seu nivell de 2008 a començament de 2011. Tanmateix no s'anticipava una repetició de la crisi de 2008, atès que es disposava d'estocs suficients. Però un informe del Banc Mundial de setembre de 2012 assenyala que els preus s'han tornat a disparar (entre un 6 i un 10% respecte de setembre de 2011) i preveu que a llarg termini continuaran molt alts i amb una gran volatilitat. Ja estem clarament per damunt dels nivells de 2008.

Les causes inicials de l'augment de preus aleshores (i també ara) són les sequeres als països productors de cereals i l'escalada del preu del petroli, que provoca també pujades generalitzades del preu dels fertilitzants, del transport d'aliments i de l'agricultura industrial. Un altre factor és l'augment de l'ús de biocombustibles als països desenvolupats, com també la demanda creixent d'una dieta més variada per part de les classes mitjanes dels països emergents. A tot això cal afegir, en el cas de 2008, un element crucial: la caiguda de les reserves d'aliments a nivell mundial.

La crisi de 2008 va ajudar a fer comprendre que el món s'enfronta a un repte global de seguretat alimentària. Garantir el subministrament d'aliments ha esdevingut avui una prioritat estratègica, especialment per a molts països i regions amb una forta dependència de les importacions. Aquest és notòriament el cas de l'Orient Mitjà, on els països rics en petroli han anat anunciant, els darrers quatre anys, inversions agrícoles de milers de milions.

Eckart Woertz assenyala que l'Orient Mitjà es troba a la cruïlla de tres crisis globals (aliments, finances i energia) i que existeix un cert consens a dir que els països de la regió (especialment els productors de petroli) tindran un paper protagonista no només com fins ara als mercats globals de petroli, sinó també als d'aliments –aquesta

vegada, però, del costat del consum. Malgrat que admet que els mercats globals d'aliments estan contaminats de política, que el món teòric dels economistes (amb els seus mercats oberts, sense barreres ni restriccions) bàsicament no existeix, i que el sistema alimentari internacional està esbiaixat, ell creu que la millor aposta per aquests països és tanmateix participar-hi activament.

La pujada de preus de 2008 va ser una sorpresa o l'eclosió d'una crisi anunciada?

Va ser una desviació de la norma. Durant les últimes dècades, el preu dels aliments havia anat disminuint de manera constant. Però de la mateixa manera com ho van fer els països productors de petroli als anys 70, alguns dels productors més importants d'aliments (Argentina, Rússia, Vietnam, Índia) van anunciar restriccions a les exportacions. Aquest va ser el detonant que va impulsar els països del Golf a l'acció. Òbviament, aquests països saben prou bé (i ho saben des de fa temps) quin és el seu predicament: una agricultura domèstica en declivi, un creixement demogràfic important i una alta dependència de les importacions agrícoles –per tant, dels mercats mundials d'aliments. Des de 2008, el seu objectiu és assegurar-se unes relacions bilaterals privilegiades amb socis que puguin satisfer els seus requeriments d'importació –és a dir, assegurar-se un accés privilegiat a la producció alimentària.

Les inversions agrícoles dels països del Golf al Sudan, l'Àfrica Oriental, el Pakistan i les Filipines han atret una enorme atenció mediàtica...

Hi ha hagut molt de bombo mediàtic respecte d'aquestes inversions per a fer-se amb terres de conreu. Molt de soroll per no res: molts pocs d'aquests projectes han tirat endavant –bàsicament, per dificultats objectives. Les raons són múltiples: conflictes sobre la tinença de la terra i de drets consuetudinaris, infraestructures subdesenvolupades, manca de garanties polítiques, corrupció i know-how insuficient als països receptors, agendes polítiques divergents amb aquests països (que tenen els seus propis reptes, sovint molt seriosos, de seguretat alimentària) i també, més recentment, la reacció política adversa en països com el Sudan, Etiòpia, el Pakistan i les Filipines i l'impacte de la crisi financera global en les condicions de finançament. Les inversions agrícoles a l'exterior motiven grans titulars, però ara per ara els riscos sobre el terreny són excessius i realment no està passant gran cosa (amb una excepció: l'operació basmati al Pakistan, que cobreix la demanda d'arròs dels països del Golf). D'altra banda, hi ha competidors importants que també estan invertint en terres fèrtils a l'exterior: el Japó, Corea i la Xina (interessada no tant en aliments com en matèries primeres), a més d'inversors occidentals que aposten pels biocombustibles.

Quina és la importància política dels aliments i l'agricultura a l'Orient Mitjà?

Central i crítica, perquè els aliments i l'agricultura són importants per a la legitimitat política. Com a qualsevol altre indret del món, d'altra banda: l'opinió pública mundial sol considerar que el primer deure d'un govern és proporcionar aliments accessibles als ciutadans. Els subsidis a l'agricultura i als aliments són un tret comú de les polítiques alimentàries arreu del món (per exemple: un de cada set ciutadans nord-americans rep cupons d'aliments). Arreu del món, si el preu dels aliments puja, vol dir problemes. A l'Orient

Mitjà (especialment als països del Golf), els diners del petroli s'han traduït en l'absència d'impostos i en aliments accessibles per als ciutadans –i això, al seu torn, ha produït estabilitat social i política sobre la base d'un suport amplament majoritari de la població als governs. Diguem-ne legitimitat.

Al llarg de la història, els aliments s'han utilitzat com a eina de política exterior, fins i tot com a arma...

Malgrat els esforços de màrqueting de l'OMC, la idea que el comerç és lliure no resisteix la prova de la realitat (hi ha subsidis fins i tot als Estats Units); d'altra banda, els aliments s'han utilitzat (i s'utilitzen) com a arma de guerra com a mínim des de l'edat mitjana. Ho van fer els alemanys al setge de Leningrad durant la Segona Guerra Mundial i també ho van fer els Estats Units contra els japonesos al Pacífic (un 60% de les tropes japoneses desplegades van morir de fam). El comerç d'aliments s'ha fet servir també com a arma política a l'Orient Mitjà en diverses ocasions. Als anys 60 del segle passat, els Estats Units van utilitzar el programa Pau per Aliments per influir en la política exterior d'Egipte. Als anys 70, en resposta a l'embargament de petroli, es va amenaçar amb un embargament d'aliments i es va contemplar la possibilitat de crear una 'OPEP dels cereals'. Als anys 90, l'embargament de les Nacions Unides contra l'Iraq va demostrar els efectes letals d'un tall multilateral del subministrament d'aliments: el programa Petroli per Aliments va resultar en la mort d'unes 500.000 persones a l'Iraq, la majoria nens, i va esperonar Síria a embarcar-se en una política d'autosuficiència. Totes aquestes experiències informen un desig d'autosuficiència amplament compartit a la regió.

Per què aquesta fixació amb l'autosuficiència?

A l'Orient Mitjà, la seguretat alimentària sol equiparar-se amb l'autosuficiència alimentària: 'Els aliments àrabs han de ser produïts en terres àrabs amb aigua àrab' –diu l'eslògan. Tanmateix, l'autosuficiència no és una opció, simplement perquè no hi ha prou aigua àrab disponible. D'aquí les inversions agrícoles exteriors i l'assegurar-se proveïdors: el futur de la seguretat alimentària a l'Orient Mitjà rau en l'aigua virtual que contenen les importacions agrícoles de la regió.

La seguretat alimentària a l'Orient Mitjà depèn, doncs, de la gestió de la dependència de les importacions?

Per tenir aliments, no cal conrear-los: es poden comprar –a condició que els mercats estiguin oberts i que es disposi dels diners necessaris. L'Orient Mitjà representa una tercera part del comerç mundial de cereals (Egipte importa més cereals que la Xina). La seguretat alimentària a la regió equival per tant a la capacitat de pagar per les importacions d'aliments que necessita, ara i en el futur –d'aquí les polítiques de diversificació econòmica i d'estímul al creixement i l'eliminació gradual dels subsidis agrícoles. Més recentment, la seguretat alimentària inclou també el concepte de qualitat: als països del Golf, per exemple, que tenen uns índexs molt alts d'obesitat i diabetis a causa de la dieta local i de la subvenció de productes bàsics com el pa i el sucre, la seguretat alimentària no és avui un problema de calories, sinó de vitamines i de nutrients –tenir accés no només a aliments, sinó a aliments sans i nutritius.